

PRACE BAŁTYSTYCZNE

8

JĘZYK LITERATURA KULTURA

redakcja naukowa

Justyna Prusinowska, Danuta Roszko, Inesa Szulska

Recenzenci

*Joanna Chojnicka, Inguna Daukste-Silasproģe, Kinga Geben, Ieva Kalniņa,
Vytautas Kardelis, Danguolė Mikulėnienė, Maria Jolanta Olszewska, Norbert Ostrowski,
Jurgita Žana Raškevičiūtė-Andriukonienė, Ewa Stryczyńska-Hodyl, Sandra Užule-Fons*

Rada redakcyjna

*Paweł Brudzyński, Agnieszka Rembiałkowska, Danuta Roszko,
Inesa Szulska, Joanna Tabor, Marta Wiślicka*

Redaktor prowadzący

Jakub Ozimek

Redakcja i korekta tekstów litewskich

Danuta Roszko, Inesa Szulska

Redakcja i korekta tekstów polskich

Kamil Dźwiniel

Redakcja i korekta tekstów angielskich

Natalia Kłopotek

Redakcja i korekta tekstów łotewskich

Justyna Prusinowska

Projekt okładki i stron tytułowych

Giedrė Mikulskaitė-Voronko

Skład i łamanie

ALINEA

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Warszawski oraz Wydział Polonistyki
Uniwersytetu Warszawskiego

Publikacja na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 PL (CC BY 3.0 PL)
(pełna treść wzorca dostępna pod adresem: <http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/legalcode>).

Justyna Prusinowska, Uniwersytet Warszawski, ORCID 0000-0001-6188-3300
Danuta Roszko, Uniwersytet Warszawski, ORCID 0000-0001-5566-0522
Inesa Szulska, Uniwersytet Warszawski, ORCID 0000-0002-3355-4419

ISBN 978-83-235-6163-7 (druk)
ISBN 978-83-235-6179-8 (e-pub)

ISBN 978-83-235-6171-2 (pdf online)
ISBN 978-83-235-6187-3 (mobi)

ISSN 2081-6839

Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego
02-678 Warszawa, ul. Smyczkowa 5/7
e-mail: wuw@uw.edu.pl
księgarnia internetowa: www.wuw.pl

Wydanie 1, Warszawa 2023

Mokinių požiūris į kalbinius stereotipus

LORETA VILKIENĖ
Vilniaus universitetas

Students' View of Language Stereotypes

The article focuses on the stereotyping of linguistic attitudes. The aim is to reveal the attitude of Lithuanian school students towards language-related stereotypes in society. The research is based on the data from the Vilnius University project “Linguistic Attitudes and Linguistic Behavior of the Lithuanian Population” (2020–2021; supported by the State Lithuanian Language Commission). They consist of qualitative semi-structured interviews with 68 students (aged 16–19). The interviewees live in various Lithuanian cities and towns. The pupils were asked to express their views on the following linguistic stereotypes: 1) the situation of the Lithuanian language is getting worse; 2) today's young people are illiterate; 3) internet communication has a negative effect on the Lithuanian language; 4) English and its active use poses a threat to the Lithuanian language; 5) the mother tongue must be respected and loved. The research shows that students are critical of the existing negative stereotypes related to the Lithuanian language. They more frequently do not identify with the group that creates and maintains such stereotypes. Therefore, negative stereotypes basically perform the social-differentiation function. The positive stereotype is accepted by students as a non-negotiable truth. Thus, this stereotype performs a social-explanatory function, helps to support the group's ideology, unites the community.

Keywords: linguistic attitudes, negative stereotypes, positive stereotype, school students, Lithuanian language

1. Įvadas

Kalbinės nuostatos – tai vertinamoji reakcija į kalbą, jos variantus, vartojimą, kalbėtojus, kalbų mokymąsi, kalbų politiką ir pan (Baker 1992; Gardner 1985: 9; Garrett 2010: 20). Tokios nuostatos persmelkia visą žmonių gyvenimą, net jei sąmoningai tai ir nesuvokiama (Garrett 2010: 1). Taip pat pasakytina, kad kalbinės nuostatos bent jau iš dalies atspindi du kognityvinius procesus:

kategorizavimą ir stereotipizavimą (Dragojevic 2017). Būtent kalbinių nuostatų stereotipizavimas ir yra šio straipsnio dėmesio centre.

Pateikiamų svarstymų pagrindas – 2020–2021 m. vykdant Vilniaus universiteto projektą „Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys“ (rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija) surinkti mokinių giluminiai interviu. Pabrėžtina, kad tai yra tik dalis projekto sukauptos medžiagos ir šiame straipsnyje gvildenamas tik vienas konkretus su kalbiniais stereotipais susijęs klausimas. Viso projekto tikslas buvo ištirti dabartinę Lietuvos sociolingvistinę padėtį: gyventojų turimas nuostatas lietuvių kalbos, jos tarmių, kitų kalbų atžvilgiu, gimtosios ir kitų kalbų prestižo suvokimą, su tuo susijusį kalbinį elgesį, taip pat – Lietuvos žiniasklaidos atspindimą kalbų prestižą. Tam atliekant kiekybinę apklausą¹ ir renkant giluminius interviu² buvo kaupiami plačios apimties kiekybiniai ir kokybiniai duomenys, o žiniasklaidos diskursui analizuoti buvo sudarytas tikslinis tekstynas. Visi projekto rezultatai apibendrinti kolektyvinėje mokslo monografijoje *Sociolingvistinė Lietuvos panorama. Gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys* (2022). Šio straipsnio tikslas – atskleisti, koks Lietuvos mokinių požiūris į visuomenėje egzistuojančius su kalba susijusius stereotipus.

Galima teigti, kad Lietuvoje mokinių kalbinės nuostatos yra nuolat stebimos ir tiriamos. Pavyzdžiui, Nidos Poderienės ir Sonatos Vaičiakauskienės (2019(a)) analizuotos įvairių Lietuvos miestų 3–8 klasių mokinių kalbinės nuostatos ieškant atsakymo į klausimą, koks yra lietuvių kalbos prestižas mokyklose ir pan. Tų pačių tyrėjų (2019(b)) keltas ir etnolingvistinio gyvybingumo klausimas, siejamas su mokyklomis, be to, aptartas ir mokinių požiūris į lietuvių kalbą. Poderienės ir Aurelijos Tamulionienės (2020) mokslo studijoje atskleidžiamos grįžusių iš emigracijos vaikų kalbinės nuostatos, lietuvių kalbos socialinė vertė, prestižas, svarstoma apie kalbinių nuostatų ir tapatybės sąsajas. Iš perceptyviosios dialektologijos perspektyvos jaunų žmonių nuostatos išsamiai nagrinėtos Daivos Aliūkaitės, Danguolės Mikulėnienės, Agnės Čepaitienės, Lauros Geržotaitės (2017), vėliau šios krypties tyrimas

¹ Reprezentatyvią internetinę Lietuvos gyventojų apklausą 2020 m. rudenį atliko socialinių tyrimų įmonė NORSTAT. Apklausti 18–74 metų amžiaus Lietuvos gyventojai. Taikyta kryžminė amžiaus, lyties ir gyvenamosios vietovės kvota. 27 klausimų klausimynas buvo parengtas VU tyrėjų grupės, jį internetu užpildė 1003 asmenys.

² Atlikti giluminiai pusiau struktūruoti interviu su trijų tikslinių grupių nariais: 1) nepilnamečius vaikus auginančiais tėvais; 2) reemigrantų šeimomis; 3) mokiniais (vyresniais nei 16 m.) ir mokytojais. Interviu rinkti keturių tradicinių etnografinių Lietuvos regionų (Aukštaitijos, Žemaitijos, Suvalkijos ir Dzūkijos) branduolio miestuose su skirtingu gyventojų skaičiumi. Iš viso buvo surinkta 189 interviu.

buvo toliau plėtojamas (žr. Aliūkaitė, Mikulėnienė, Čepaitienė, Brazaitienė 2020). Sociolingvistiniu aspektu jaunimo nuostatas tarmės atžvilgiu nagrinėjo ir Meilutė Ramonienė (2013). Moksleivių nuostatas, siedamos jas su lietuvių kalbos mokymosi motyvacija, tyrė ir Loreta Vilkienė, Laura Vilkaitė-Lozdienė ir Justina Bružaitė-Liseckienė (2019). Tačiau pasakytina, kad straipsnyje pasirinktu – kalbinių stereotipų vertinimo – aspektu tikslinių tyrimų nebūta. Tuo straipsnyje aprašomas tyrimas yra naujas.

Šiame straipsnyje analizuojama medžiaga – 68 mokinių (16–19 m.) kokybiniai pusiau struktūruoti interviu. Informantai gyvena įvairiuose Lietuvos miestuose ir miesteliuose: Alytuje, Varėnoje, Šakiuose, Marijampolėje, Gelgaudiškyje, Utenoje, Pasvalyje, Skuode ir Telšiuose – taigi atspindimos keturių Lietuvos regionų mokinių nuostatos. Straipsnyje tikslingai analizuoti tik atsakymai į giluminių interviu klausimus, susijusius su tokiais visuomenėje gyvais kalbiniais stereotipais:

1. Lietuvių kalbos padėtis prastėja.
2. Šiuolaikinis jaunimas yra neraštingas.
3. Bendravimas internete neigiamai veikia lietuvių kalbą.
4. Anglų kalba, jos aktyvus vartojimas kelia grėsmę lietuvių kalbai.
5. Gimtąją kalbą reikia gerbti ir mylėti, puoselėti.

Kaip matyti iš išvardytų stereotipų, pirmi keturi yra neigiami, o penktas – teigiamas. Numanu, kad iš esmės visuomenėje neigiamų kalbinių stereotipų ir esama daugiau. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pirmas stereotipas kaip visuma apima 2–4 teiginius, kurie tarsi konkretizuoja tam tikrus lietuvių kalbos padėties aspektus. Mokinių buvo prašoma pritarti kiekvieno stereotipo minčiai arba ją paneigti, o tada savo nuomonę pakomentuoti plačiau. Vėliau buvo atlikta šių interviu atkarpų kokybinė turinio analizė. Pabrėžtina, kad tyrime dalyvavo 49 merginos ir 19 vaikinių, taigi labiau atspindima merginų nuomonė. Su visais minėtais stereotipais iš esmės mokiniai gali susidurti ir mokykloje, ir viešajame gyvenime, taigi darytina prielaida, kad tiriamieji tokius stereotipus žino, gali būti perėmę, juos palaiko arba neigia. Taip pat pasakytina, kad informantai telkti savanoriškumo principu, t. y. interviu davė tie mokiniai, kurie patys nusprendė įsitraukti į tyrimą. Visų jų sutikimai dalyvauti tyrime gauti. Toliau straipsnyje mokinių interviu citatos pateikiamos autentiškos. Kodai, pavyzdžiui, 1_M_18_Utena, žymi: interviu eilės numerį vietovėje, informanto lytį (M – mergina, V – vaikinai), amžių ir miestą, kuriame mokomasi. Raide I žymimas informantas, T – tyrėjas. Jei cituojamas tik informantas, prieš jo žodžius I nerašoma.

2. Kalbinės nuostatos ir stereotipai

Kadangi straipsnyje analizuojamas mokinių požiūris į su kalba siejamus stereotipus, pravartu glaustai aptarti, kaip iš esmės suvokiami stereotipai. Pirmiausia pasakytina, kad stereotipizavimas – tai tam tikrų bruožų, charakteristikų ar elgesio priskyrimas asmeniui ar asmenų grupei, reiškiniui, veiksmui ir pan., o stereotipizavimo poreikis kyla iš kognityvinio žmogaus poreikio suvokti supantį pasaulį, jį kategorizuoti (plg. Deutschmann, Steinvall 2020: 651). Pabrėžtina, kad visuomenėje gyvuojantys stereotipai žmogaus sąmonėje išskyla automatiškai, nesigilinant į jų prigimtį. Ir tai gali lemti šališkus, išankstinius sprendimus apie su konkrečiais stereotipais siejamus žmones, jų grupes, reiškinius, pavyzdžiui, kalbą, ar pan. Kadangi šiame straipsnyje analizuojami su kalbiniais stereotipais susijęs klausimai, toliau daugiau dėmesio ir skiriama kalbinėms nuostatoms ir kalbiniams stereotipams.

Kognityvistų požiūriu, nuostatas sudaro trys komponentai: 1) kognityvinis – tai asmens įsitikimai, kaip veikia pasaulis, o kalbinių nuostatų atveju – kalba, 2) jausminis – tai emocinė vertinamoji reakcija ir 3) elgesio – individo polinkis imtis konkrečių veiksmų (Gardner 1985: 8; Oppenheim 1992: 175; Baker 1992: 12; Garrett, Coupland, Williams 2006: 3; Garrett 2010: 23; McKenzie 2010: 22). Manoma, kad stereotipai yra susiję su kognityviniu kalbinių nuostatų komponentu, kuris ir pats gali tapti prielaida stereotipams rastis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad stereotipai gali būti ir negatyvūs, ir pozityvūs (McKenzie 2010: 22), nelygu ar vertinamoji reakcija, pavyzdžiui, kalbos, jos vartojimo ir pan. atveju, yra palanki ar ne. Tiesiog asmuo ar asmenų grupė, turinti tokias pačias nuostatas tam tikro objekto atžvilgiu, gali imti traktuoti tas nuostatas kaip tipines to objekto savybes. Peter Garrett, Nikolas Coupland ir Angie Williams (2006: 3–4) mano, kad stereotipai gali veikti kaip įsitikinimų saugykla arba kaip filtras, per kurį suvokiant perleidžiamas ar interpretuojamas socialinis gyvenimas, taigi ir kalba, ir su ja susiję dalykai.

Kaip teigia Robert M. McKenzie (2010: 22), stereotipai gali atlikti keletą funkcijų:

1. Individualiu lygmeniu dėl stereotipų sudėtingas socialinis pasaulis asmeniui gali tapti suprantamesnis, taigi stereotipai atlieka koherentiškumo funkciją.
2. Tarpgrupiniu lygmeniu stereotipai atlieka:
 - a) socialinę-aiškinamąją (angl. *social-explanatory*) funkciją, t. y. jie gali padėti kurti ir palaikyti grupės ideologiją;

- b) socialinės diferenciacijos (angl. *social-differentiation*) funkciją: jie padeda žmogui suvokti, kuri grupė yra ta, kuriai jis priklauso, o kuri – kita (taip pat žr. Garrett, Coupland, Williams 2006: 3–4).

Taigi, kaip numanu iš stereotipų funkcijų, įvairios visuomenės grupės konkrečius stereotipus kuria ir palaiko nebūtinai vieningai. Šiame straipsnyje ir tikrinama, kiek tyrime dalyvavę mokiniai tapatinasi su tais, kurie kuria ir (ar) palaiko aptariamus stereotipus.

3. Stereotipų vertinimas

Kaip jau buvo minėta, mokiniams buvo pateikti vertinti keli stereotipai. Vienas jų – **lietuvių kalbos padėtis prastėja**. Tokį stereotipišką teiginį neretai galima rasti ir išgirsti žiniasklaidoje ar pan. Kaip teigia Daina Urbonaitė (2019: 219), „žvelgiant istoriškai, lietuvių kalba nuo Nepriklausomybės atgimimo laikoma esanti pavojuje, nors tam nebuvo jokio realaus pagrindo“, o „pavojumi, grėsmės lietuvių kalbai šaltiniais laikomas neatitinkantis sukurtos normos, ją „pažeidžiantis“ kalbos vartojimas, taip pat kitų kalbų įtaka“. Taigi minėta tyrėja akcentuoja, kad visuomenėje vyrauja nuostata, jog lietuvių kalbos vartojimo kokybė darosi vis menkesnė, nors ji pati toliau savo straipsnyje su tuo nesutinka. Taip pat Urbonaitės ir Loretos Vaicekauskienės (2019: 248) rašoma, kad „nestandartines atmainas, jei jos pretenduotų į platesnę vartojimo sferą, mokytojos laiko grėsme norminei kalbai“. Būtent iš grėsmių kalbai diskurso kyla ir stereotipas, kad lietuvių kalbos padėtis prastėja. Renkant duomenis, ar mokiniai pritartų minėtam stereotipui, paaiškėjo keli dalykai: 1) kalbos padėties prastėjimas gali būti suvokiamas kaip jos traukiamasis iš aktyvios vartosenos, nykimas; 2) prastėjimas siejamas su menkesniais lietuvių kalbos vartojimo (pavyzdžiui, rašymo) gebėjimais. Pasisakydami abiem aspektais mokiniai nėra visiškai vieningi. Dauguma tų, kurie padėties prastėjimą sieja su kalbos nykimu, tvirtai teigia, kad taip nėra:

1. nemanau kad prastėja nes vis tiek kalba daug žmonių lietuvių kalba ir dar lietuvių kalba tikrai nėra prie išnykimo ribos aš pati ketinu gyventi Lietuvoje ir tikrai nemanau kad išnyks (5_M_17_Gelgaudiškis)
2. bet jeigu mes išlaikysim savo kalbą plėtosim ją gerbsim aš manau kad grėsmės didelės nėra (6_M_17_Gelgaudiškis)

Kaip akivaizdu iš 1–2 pavyzdžių, nemanoma, kad lietuvių kalbos egzistavimui yra iškilusi kokia nors grėsmė. Be to, pabrėžiama, jog tik nuo pačių kalbos vartotojų priklauso, ar jų kalba gali imti nykti. Taigi matyti, kad aptariamas stereotipas, kai grėsmė siejama su kalbos nykimu, iš esmės atlieka socialinės diferenciacijos funkciją – grupei, kuri kuria tokį stereotipą, didesnė dalis mokinių nepritaria, jai nepriklauso. Tačiau esama ir tokių mokinių, kurie vis dėlto aptariamą stereotipą palaiko:

3. T: o kita yra tokia mintis lietuvių kalbos padėtis dabar prastėja
I: sutinku [juokiasi]
T: o kodėl
I: nu aš manau kad šiais laikais žmonės nelabai vertina mūsų kalbą lietuviai patys nelabai vertina mūsų kalbą ir pavyzdžiui kad ir kitose šalyse išvažiaavę emigrantai su savo vaikais kai kurie iš tikro labai jie puoselėja mūsų kalbą tačiau kai kurie kaip tik nori kad daugiau laiko anglų kalbai skirtų ar ten labiau galėtų susikalbėt angliškai tai manau kad prastėja iš tikrųjų situacija ir su lietuvių kalba mūsų šalyje nežinau žmonės tiesiog nebemato to unikalumo mūsų kalboje (9_M_18_Alytus)
4. I: sutikčiau pavojumi
T: o kokių argumentų turėtumėt
I: na kaip sakiau <...> ta blėstanti meilė savo šaliai dėl to jinai taip sakant ir miršta ta kalba po truputį (6_M_18_Utena)

Savo nuostatą taip mąstantys mokiniai grindžia tuo, kad, jų nuomone, žmonės per mažai gerbia gimtąją kalbą ir šalį (tvirtai manoma, kad tai neatsiejami dalykai). Be to, kai kurių informantų nuomone, aktyvi emigracija skatina vartoti kitas kalbas, o tai gali lemti net ir lietuvių kalbos mirtį. Tačiau pabrėžtina, kad tokių informantų, kurie identifikuotųsi su šio stereotipo šalininkais, dalis buvo maža.

Minėto stereotipo pagrindas gali būti kita mintis: lietuviai prasčiau rašo, prasčiau vartoja savo gimtąją kalbą. Kaip teigia Rita Miliūnaitė (2013: 192), „pastaraisiais metais viešai pradėta daug diskutuoti apie visuomenės raštingumą – tiek siaurąją prasme apie mokėjimą be klaidų rašyti (ir perskaityti užrašytą tekstą), tiek apie plačiau suprantamą kultūrinį raštingumą (išprusimą), kuris apima ir gebėjimą kurti tekstą, jį atpažinti, suvokti, interpretuoti“. Be to, ši tyrėja akcentuoja, kad „pokyčiai visuomenės neraštingumo linkme itin ryškūs“ (Miliūnaitė 2013: 193). Viešojoje erdvėje randasi tokių raštingumo mažėjimo tendencijų stereotipizavimo, ypač siejamo su jaunimu, todėl šis aspektas toliau aptariamas pereinant prie kito įvade minėto stereotipo, kad

šiuolaikinis jaunimas yra neraštingas. Tiesa, yra tvirtai manančiųjų, kad jaunimo neraštingumo stereotipas yra dirbtinai kuriamas (plg. Vaicekauskienė 2013; Vasiliauskas 2013; Kisieliūtė, Lašinskaitė, Jankauskaitė, Vaicekauskienė 2015). Tačiau vis dėlto įvairiuose visuomenės narių pasisakymuose stereotipas apie jaunimo neraštingumą nuolat minimas. Kad jis yra gajus, rodo ir projekto „Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys“ informantų (18–74 m.), kiekybinėje apklausoje pritarusių tokiam teiginiui, dalis – 62 % (iš 1003 respondentų), taigi dauguma (20 % neturėjo nuomonės, o 18 % stereotipui nepritarė). Išanalizavus mokinių interviu paaiškėjo, kad yra dvi skirtingai manančiųjų grupės. Vieni nepritaria tokiam stereotipui ir teigia, kad jaunimo raštingumas niekuo neprastesnis nei vyresnio amžiaus žmonių, tačiau yra ir manančiųjų priešingai. Vis dėlto šios dvi grupės nėra vienodos. Pabrėžtina, kad gerokai daugiau mokinių mano, kad toks jų neraštingumo akcentavimas yra perdėtas:

5. T: na yra tokių žmonių kurie net teigia kad iš viso lietuvių kalbos padėtis prastėja o kaip jūs manote
I: am nežinau kaip statistiškai tai yra bet mano bendravimo rate tai tokios problemos bent jau neįžvelgiu (15_M_16_Alytus)
6. manau galbūt seniau vis tiek visose kalbose žmonės naudodavo daugiau tokius nekasdieninius žodžius o galbūt šiais laikais labiau mūsų karta naudoja nebent diktantuose ar rašinėliuose kai tu turi labai protingai suskambėti tai galbūt pati rašyba nemanau kad net šiais laikais darome daugiau rašybos klaidų negu darydavo anksčiau žmonės (15_M_16_Alytus)
7. tai priklauso nuo to ar žmogus tuo metu manė kad reikia rašyti formaliai ar kad reikia rašyti neformaliai pavyzdžiui draugui paėmus <...> bet kurio paauglio <...> žinutę manau kad galėtume sakyti kad paauglys yra neraštingas bet jeigu jam lieptume rašyti formaliai ir taisyklingai manau kad <...> tikrai pamatytume didelį skirtumą tai todėl manau kad paimdami bet kurią žinutę be konteksto negalime sakyti kad paauglys nėra raštingas dėl to (1_V_18_Skuodas)
8. turbūt toks pasakymas manau yra labai klaidingas nes yra tų jaunų žmonių kurie labai gerai moka rašyti ir kalbėti lietuviškai kurie galbūt gali ir knygą parašyti ir ilgiausius rašinius straipsnius bet yra ir tokių jaunuolių kurie visiškai nesistengia (5_M_17_Telšiai)

Kaip matyti iš pavyzdžių, vieni mokiniai nemato aptariamąsios problemos (žr. 5 pvz.) arba (6 pvz.) svarsto, kad gal stereotipas randasi todėl, kad

jaunimas nemoka rašyti retos vartosenos žodžių. Tokią įžvalgą paremtų ir mintis iš Miliūnaitės (2013: 203) straipsnio, kuriame sakoma, kad „mokiniai turi per mažas žodžių atsargas: a) neįsijaučia žodžių reikšmių skirtumo (pvz.: *gurkti* ir *gurgti*, *lįsti* ir *lysti*); b) painioja panašius, bet skirtingai rašomus žodžius (pvz., *mąslus* ir *masalas*)“. Viena vertus, kai kurie šių žodžių, spėtina, labiau sietini su sakytine kalba (dažnam kalbos vartotojui gali netekti niekada jų rašyti, taigi nėra ir susiformavusio gebėjimo), kita vertus, jie gali būti iš esmės rečiau vartojami. Patikrinus Miliūnaitės minėtus žodžius Andriaus Utkos *Dažniniame rašytinės lietuvių kalbos žodyne* (2009), kuris sudarytas 1 milijono žodžių morfologiškai anotuoto tekstyne pagrindu, iš šešių rasti tik du: *mąslus* – 4 pavartojimai; *palįsti* – 3 pavartojimai. Taigi šie žodžiai yra gana retos vartosenos, o vartojimu grįstos teorijos požiūriu, taisyklingiau vartojami dažnesnės vartosenos kalbos elementai (tiek žodžiai, tiek gramatikos reiškiniai ir t. t.) (plg. Tomasello 2005).

Informantų iškeliamas ir dar vienas įdomus aspektas (žr. 7 pvz.) – pripažįstama, kad mokiniai skirtingai elgiasi rašydami oficialiai (pavyzdžiui, mokykloje) ir privačioje erdvėje, pabrėžiama, kad formaliau bendraudami jie stengiasi tai daryti taisyklingai. Taip pat manoma, kad negalima apibendrintai teigti, jog jaunimas yra neraštingas, nes žmonių yra visokių (8 pvz.). Beje, ne viename interviu buvo pasakoma ir mintis, kad visais laikais buvo žmonių, kurie puikiai rašė, bet buvo ir tokių, kurie tai darė su klaidomis. Ir šiuolaikinis jaunimas niekuo neišsiskiria iš ankstesnių kartų.

Tie, kurie sutinka su stereotipiška mintimi, jog šių dienų jaunimas nėra raštingas, argumentuoja tuo, jog bendraudami internetu mokiniai nepaiso rašybos, skyrybos taisyklių (10 pvz.), trumpina žodžius, iškraipo jų rašybą (9 pvz.), bet kaip jau buvo aptarta, kitos dalies mokinių šis argumentas yra nuneigiamas sakant, kad oficialiai komunikuojant raštu yra kitaip (žr. 7 pvz.).

9. T: yra tokių žmonių kurie labai dažnai sako tokią mintį šių dienų jaunimas yra neraštingas pakomentuokit sutinkat nesutinkat
I: sutinku <...> nes būna kad labai trumpina žodžius arba kai baigia tarkim tik aštuonias klases tai tada jie labai netaisyklingai rašo žodžius lietuviškų raidžių kad ne „ė“ o „e“ tiesiog rašo be kablelių tai būna (11_M_18_Gelgaudiškis)
10. iš tikrųjų gal iš dalies sutinku nes pas mus tikrai mažai kažkas įdeda pastangų kad būtų raštingas net kai dabar va pastebiu kad mūsų mokytoja prašo tvarkingai šnekėt ten pokalbiuose <...> turim ten savo tą pokalbį kambarį internete jie visi rašo taip kaip jiems patogus nors

mokytoja paprašė šnekėt taisyklingai ir atrodo juk nerašai taip dažnai ir tiek daug klaidų padaryt paprastuose žodžiuose nu kartais nemalonu skaityt ypač kai žinai kad tokio pat amžiaus tiek pat mokėsi pas tuos pačius mokytojus ir tiek skiriasi (1_M_17_Pasvalys)

11. T: ir jūs taip savo klasėje jaučiate kad prastai sakykime jaunimas rašo kalba

I: klasėje gal nežinau bet sakykim palyginant kartas tada skirtumas jaučiasi (4_M_18_Utena)

Kiek netikėtas aspektas atsiskleidžia 11 pavyzdyje, iš kurio išryškėja, kad yra tiriamųjų, kurie mano, jog mažiau už juos raštingi yra jaunesnio amžiaus mokiniai. Tokia mintis kartojosi ne viename interviu. Viena informantė pasisakė, jog ji ir pati tik nuo 15 m. ėmė daugiau dėmesio kreipti į savo rašymo taisyklingumą. Taip pat akcentuota (žr. 9 pvz.) ir mintis, kad prasčiau rašo tie, kurie nesiekia didesnio išsilavinimo. Pastebėtina ir tai, kad esama mokinių, kurie nuo prastai rašančiųjų tarsi atsiriboja (10 pvz.), jais piktinasi. Taigi net ir tie informantai, kuriems atrodo, kad stereotipas yra teisingas, vis dėlto sieja jį ne su visa jaunimo grupe, o su dalimi. Beje, visuomenėje šiuo požiūriu irgi vyksta diskusija. Pavyzdžiui, Vaicekauskienė (2013), nepalaikanti minėto stereotipo, mano, kad „šiandienos moksleiviai vertinami griežčiau palyginti su mūsų pačių ar ypač su mūsų tėvų laikais, nes keliami didesni raštingumo plačiąja prasme (apsiskaitymo, išprusimo, išsilavinimo) reikalavimai“. Tačiau Rita Miliūnaitė (2013: 194) teigia, kad „visuomenė <...> tokiam požiūriui nėra linkusi pritarti; jis parankus nebent tiems, kurie mėgina rasti savo beraštystei pateisinimą.“ Vis dėlto ir šio straipsnio autorė linkusi diskutuoti su Miliūnaite, nes išvada daroma pasirėmus tik dalies visuomenės nuomone. Mokiniai, kaip rodo šiame straipsnyje aprašomas tyrimas, linkę manyti kitaip, jie labai vertina gebėjimą taisyklingai, tinkamai rašyti ir kalbėti lietuviškai (žr. 12 pvz.):

12. I: nes manau kad kiekvienas žmogus kuris rašo taisyklingai taip parodo savo išsilavinimą savo kultūrą taip parodo kad jis gerbia lietuvių kalbą

T: ir jūs to siekiate

I: taip

T: aha o iš kur va toks noras siekti va tos pagarbos ir taisyklingumo ar iš namų, ar iš mokyklos

I: galbūt ir iš namų ir iš mokyklos (5_M_17_Gelgaudiškis)

Apskritai nebuvo nė vieno informanto, kuris teigtų, kad jaunimas nevertina raštingumo, jo nesiekia. Beje, Rita Miliūnaitė (2013: 208) aptaria ir

priežastis, kurios, šios tyrėjos nuomone, lemia neraštingumo augimą: „a) neigiamos visuomenės kalbinės nuostatos, b) nepalanki kalbinė aplinka, c) neigiamas informacinių technologijų poveikis, d) neapgalvota švietimo politika ir ydinga lietuvių kalbos mokymo metodika.“ Ne visi šie aspektai buvo gvildinti pokalbiuose su mokiniais, pavyzdžiui, nebuvo aptariama švietimo politika ar lietuvių kalbos mokymo metodika. Tačiau mokinių interviu analizė leidžia nesutikti su kitomis mintimis. Pirmiausia pasakytina, kad mokinių nuostatos lietuvių kalbos atžvilgiu nėra neigiamos, net atvirkščiai, galima teigti, kad jos yra itin teigiamos. Tai buvo akivaizdu ir iš nagrinėtų pavyzdžių. Pagrįsdama antrą neraštingumo augimo priežastį, Miliūnaitė (2013: 196–197) kalba ir apie tai, kad „mokytis taisyklingos kalbos ir neprarasti jos įgūdžių darosi vis sunkiau“ dėl IT, dėl neraštingų komentarų interneto erdvėje. Daugumos tyrime dalyvavusių mokinių nuomone, tai nėra tiesa:

13. nelabai tikiu dėl to kad protingas žmogus kuris yra raštingas jisai atskiria tuos kvailus komentarus ir iš jų juokiasi galiu pasakyti o ne nemanau kad <...> labai paveikia kad mokėjo rašyt paskaitė <...> ten feisbuko komentarus ir prarado savo gebėjimus <...> nebent jisai pats rašo kvailus komentarus tada tai susiję (6_V_18_Utena)
14. tai aišku irgi priklauso nuo kiekvieno žmogaus vieniems galbūt tai tikrai trukdys ir turės įtaką bet kurie žino tą kalbą ir vartoja <...> manau kad tikrai nepamirš ir jiems tai nebus trukdis (4_M_18_Utena)

Informacinių technologijų poveikis raštingumui neretai yra pagrindas stereotipui **bendravimas internete neigiamai veikia lietuvių kalbą**. Paminėtina, jog 60 % projekto „Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys“ kiekybinės apklausos respondentų pritarė tokiam stereotipui (po 20 % nepritarė ir neturėjo nuomonės). Taigi didelė dalis visuomenės minėtą stereotipą palaiko. Rita Miliūnaitė (2013: 199) teigia: „Reikia atvirai pripažinti: mūsų nesuvokimas ir neįžvalgumas, kokią žalą padarys elektroninio pašto programos ir kompiuterių ir mobiliųjų telefonų klaviatūros, nepritaikytos lietuvių kalbai, per kokius 15 metų pridarė sunkiai pataisomos žalos ištisai jaunų žmonių kartai“. Taigi akcentuojama lietuvių kalbos radimosi nepalankioje IT erdvėje žala. Be to, minėta tyrėja (Miliūnaitė 2014: 12–13) pratęsia mintį, kad „laisvojoje elektroninėje komunikacijoje susikūrusi ir savarankiškai funkcionuojanti kalbos atmaina pastebimai veikia ir mokyklinės rašytinės kalbos stilių. Į mokinių rašto darbus perkeliama laisvosios mokinių rašytinės kalbos bruožai: skurdus žodynas, supaprastėjusi sakinių sandara,

šnekamosios kalbos formos, žargonas ir pan.“ Taigi daroma išvada, kad komunikavimas raštu IT erdvėje daro neigiamą įtaką mokinių raštingumui. Tačiau Laima Nevinskaitė (2010: 293) teigia, kad įvairiose šalyse „didelį susirūpinimą kelia žinučių kalbos paplitimo įtaka gebėjimui rašyti kituose kontekstuose. Anglakalbėse šalyse atliekami kol kas negausūs tyrimai pateikia daugiau teigiamos žinučių įtakos pavyzdžių.“ Taigi be tyrimų vienareikšmiai kalbėti apie kalbos vartojimo IT erdvėje įtaką raštingumui negalima. Juoba kad jau nagrinėti pavyzdžiai iš interviu rodo, jog mokiniai supranta, jog privatus bendravimas interneto erdvėje yra ne tas pats, kas oficialus rašymas, ir teigia dedą pastangas savo raišką kontroliuoti atsižvelgę į tai. Tačiau pasakytina, kad interviu analizė atskleidė, kad mokiniai mato ir bendravimo IT erdvėse naudą, ir sukeliamas problemas.

15. T: na ir paskutinis teiginys bendravimas internete neigiamai veikia lietuvių kalbą
I: nemanau kad veikia neigiamai nes internetas taip pat padeda vystytis lietuvių kalbai (5_M_17_Gelgaudiškis)
16. I: yra vienas dalykas rašyti telefonu ir kitas dalykas rašyti rašinį ranka
T: ir labai griežtai atskiriate tas sritis ar ne
I: na gan griežtai (15_M_16_Alytus)
17. I: tikrai manau kad daro
T: kodėl
I: na kaip ir minėjau daugelis žmonių kalbėdami literatūriškai stengiasi kalbėti literatūriškai kalbėdami literatūriškai įvelia visokių klaidų <...> ir mano kad pasakė gerai todėl rašinėdamiesi nepadeda kablelių čia tie kurie rašinėjasi literatūriškai nepadedą kablelių ir tų pačių nosinių taškelių ant „ė“ raidės todėl tikrai vėliau užsimiršta bet žmonių kurie rašinėjasi tarmiškai atveju manau kad tai nėra tiesa (1_V_18_Skuodas)

Kaip matyti iš 15, 16 pavyzdžių, mokinės atsiriboja nuo minėto stereotipo, neigia jį, pateikia savo įrodymų, kad bendravimas internete negali neigiamai veikti lietuvių kalbos, atvirksčiai, padeda ją plėtoti, o mokiniai žino, ką daro, kai reikia bendrauti skirtingose situacijose. Atkreiptinas dėmesys į 17 pavyzdį, kuriame informantas teigia, kad bendravimas internetu gali daryti neigiamos įtakos lietuvių kalbai, tačiau akcentuojama, kad tokia įtaka patiriama tik tuo atveju, kai žmonės susirašinėja daryta lietuvių kalba. Jei informacinėmis priemonėmis privačioje erdvėje bendraujama tarmiškai, tokios problemos nekyla. Taigi interviu analizė leidžia teigti, jog mokiniai iš esmės nėra linkę palaikyti aptariamą stereotipą. O ir Gabijos Kisieliūtės, Austėjos A. Lašinskaitės,

Karolinos Jankauskaitės, ir Loretos Vaicekaskienės (2015: 17) atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, jog „nematyti, kad mokinius, kaip teigiama, veikėtų elektroninės terpės kalbos normos: rašiniuose nėra „šveplavimo“ ar santrumpų, būdingų elektroniniams žanrams“. Taigi stereotipas atrodo perdėtas.

Taip pat įvairiuose visuomenės diskursuose gyvuoja ir stereotipas, kad **anglų kalba, jos aktyvus vartojimas kelia grėsmę lietuvių kalbai**. Kaip teigia Vaicekaskienė (2020: 156), būtent kalbininkai įtvirtino mintį, jog lietuvių kalbai gresia pavojus, o viena didžiausių grėsmių – skolinimasis iš anglų kalbos. Jau minėto sociolingvistinio projekto „Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys“ duomenimis, 34 % suaugusių respondentų pritaria tokiai minčiai, tačiau 50 % nepalaiko tokio stereotipo, 16 % neturi nuomonės. Taigi apskritai didesnė dalis visuomenės nesutinka su tuo, kad anglų kalba kelia grėsmę lietuvių kalbai. Mokiniai nevienodai vertina šį stereotipą:

18. anglų kalba tikrai tiesiogiai nekelia grėsmės lietuvių kalbai bet manau kad kiekvienas turėtų suprasti kad turime tausoti lietuvių kalbą ir bandyti ją naudoti kuo daugiau (4_M_17_Alytus)
19. na nemanau nu tai tiesiog yra kalbos o mes esam žmonės kurie tiesiog pasirenka kuria kalba kalbėti kurią kalbą savo gyvenime labiau iškelti tai kalba iš tikrųjų yra kalba tai yra atskiri dalykai čia kaip mes su jomis elgiamės tai viską parodo (9_M_18_Alytus)
20. bet iš tikrųjų jeigu ten ir toliau ten ta anglų kalba taip baisiai plėsis gali būt grėsmė iš tikrųjų bet manau kad lietuviai turi susiimt plėtot tą savo kalbą ir viskas turi būt gerai (6_M_17_Gelgaudiškis)

Kaip matyti iš 18–20 pavyzdžių, neįžvelgiama itin didelė grėsmė, kurią anglų kalba keltų lietuvių kalbai. Atvirkščiai, akcentuojamas kalbinis sąmoningumas, teigiamų nuostatų lietuvių kalbos atžvilgiu svarba, pabrėžiama, kad kalba kitai kalbai negali kelti grėsmės, vartotojų elgesys ir nuostatos yra svarbiau. Tačiau vis dėlto pasakytina, kad didesnė dalis (nei tai buvo kitais atvejais) mokinių palaikė aptariamą stereotipą, taigi jis mokinių sąmonėje yra gajesnis nei iki šiol aptartieji.

Kaip jau minėta, greta neigiamų stereotipų buvo pažvelgta į su teigiamu vertinimu susijusį stereotipą, kad **gimtąją kalbą reikia gerbti ir mylėti, puoselėti**. Suprantama, kad tai yra su etnine tapatybe susijusi nuostata. Teigiama, jog „kalba yra esminis veiksnys, lemiantis etninės tapatybės formavimąsi“ (Joseph 2010: 15), „atlikdama ne vien komunikacinę, bet ir simbolinę funkciją, kalba vaidina svarbų vaidmenį kuriant tapatybę. Tai ypač svarbu

kalbant apie etninę tapatybę“ (Kölhi 2012: 80). Interviu analizė atskleidė, jog mokiniai vieningai palaiko aptariamą teigiamą stereotipą:

21. I: sutinku su šiuo teiginiu

T: o kodėl

I: <...> nes gimtoji kalba yra mūsų tautos paveldas ir ji parodo kas mes esam iš tiesų (1_V_18_Skuodas)

22. labai svarbu tai išsaugoti kaip mūsų tradiciją kaip mūsų kultūros dalį kaip mūsų valstybės dalį skiriamąjį bruožą tai manau kad labai yra labai svarbu tai kaip istorinė dalis mūsų (5_M_19_Utena)

Visi informantai žvelgia į gimtąją kalbą kaip į vieną esminių etninės tapatybės bruožų (plg. Schmidt 2008: 5), kuris jiems yra svarbus. Tokia įžvalga patvirtina ir Poderienės bei Vaičiakauskienės, atlikusių kiekybinį tyrimą mokyklose su trečių – aštuntų klasių mokiniais (pabrėžtina – jaunesniais nei šiame straipsnyje aprašomo tyrimo atveju), išvadą, kad „didžioji dalis respondentų nurodo emocinį ryšį su lietuvių kalba – ja didžiuojasi, nes laiko savo kalba“ (2019(b): 311) ir „nepriklausomai nuo klasės lietuvių kalbą laiko savo tapatybės dalimi“ (Poderienė, Vaičiakauskienė 2019(a): 214). Minėtos tyrėjos pabrėžia, kad taip manančių mokinių „skaičius vyresnėse klasėse tik didėja“ (ten pat: 215). Be abejo, tokia itin palanki nuostata gimtosios kalbos atžvilgiu yra išugdyta, išmokta mokykloje, suformuota namuose ir (ar) visuomenės. Tačiau ne visi tyrėjai mano, kad tai yra gerai. Pavyzdžiui, Vaicekauskienė kritikuoja mokyklose pateikiamą požiūrį teigdama, jog „mokiniai mokomi žvelgti į kalbą kaip į dvasinį žmonių ryšį su tauta arba kaip į kalbos, tautos ir tautinės valstybės vienovės trikampio dalį, o ne įsitraukti į kritines diskusijas apie kultūrinės ir politines idėjas“ (Vaicekauskienė 2020: 156–157). Neabejotina, kad minėta tyrėja teisi, jog būtina ugdyti kritinį mokinių mąstymą, plataus konteksto išmanymą. Tačiau iš neigiamų stereotipų aptarimo matyti, kad didžioji dalis mokinių kritiškai mąsto ir neperima primetamų mąstymo šablonų, kurie jiems neatrodo priimtini ar teisingi. Vis dėlto abejotina, ar tikrai ydingas yra kalbos ir tapatybės sampynos suvokimo ugdymas. Turbūt nėra šalies, kurioje tai nebūtų ugdoma. Gimtąją kalbą tyrime dalyvavę mokiniai laiko neabejotina vertybe ir tokia nuostata individualiu lygmeniu aiškiai atlieka koherentiškumo, o tarpgrupiniu – socialinę-aiškinamąją funkciją. Šio straipsnio autorė mano, kad mokiniai turi išsiugdę kritinį mąstymą, bet taip pat suvokia savo etninės tapatybės ir kalbos sąsajas.

4. Išvados

Apibendrinant primintina, jog tiek teigiamų, tiek neigiamų nuostatų yra išmokstama (Garrett, Coupland, Williams 2006: 4; Garrett 2010: 22–23; McKenzie 2010: 21). Ir mokiniai, be abejo, susiduria su nuostatų, o kartu ir stereotipų, įvestimi ir mokykloje, ir platesniame viešojo gyvenimo kontekste. Atliktas tyrimas leidžia teigti, jos iš esmės mokiniai kritiškai žvelgia į egzistuojančius neigiamus stereotipus, susijusius su lietuvių kalba. Šių stereotipų – lietuvių kalbos padėtis prastėja, šiuolaikinis jaunimas yra neraštingas, bendravimas internete neigiamai veikia lietuvių kalbą – didžioji dalis tiriamųjų nelinkusi palaikyti. Dažniausiai nemanoma, kad tai yra tiesa, nesitapatinama su tais, kurie palaiko tokias nuostatas, taigi tokie stereotipai dažniau atlieka socialinės diferenciacijos funkciją. Stereotipui, kad anglų kalba kelia grėsmę lietuvių kalbai, mokinių labiau pritariama, bet vis dėlto jis taip pat nedominuoja tiriamosios grupės sąmonėje. Komentuodami neigiamus stereotipus mokiniai dažnu atveju akcentavo, kad jie netaikytini visai kalbinei bendruomenei ar jaunimo grupei. Buvo kalbama apie tai, kad apibendrinimai negalimi, nes daug priklauso nuo paties žmogaus užimamos pozicijos, jo nuostatų kalbos atžvilgiu. Nuolat buvo pabrėžiama asmens pilietinio ir kalbinio sąmoningumo svarba, kuri dažniausiai ir buvo pasitelkiama neigiant negatyvius stereotipus.

Teigiamas stereotipas, kad gimtąją kalbą reikia gerbti ir mylėti, mokinių vieningai priimamas kaip nediskutuotina tiesa, taigi jis, atlikdamas socialinę-aiškinamąją funkciją, padeda palaikyti grupės ideologiją, vienija kalbinę bendruomenę, o ne ją skaido į atskiras dalis. Individualiu lygmeniu teigiamas stereotipas visiškai įsitvirtinęs mokinių sąmonėje, tai lyg kertinis jų kalbinio pasaulio ir tapatybės akmuo.

Literatūra

ALIŪKAITĖ, Daiva, MIKULĖNIENĖ, Danguolė, ČEPAITIENĖ, Agnė, GERŽOTAITĖ, Laura. 2017. *Kalbos variantiškumas ir jo vertinimas perceptyviosios dialektologijos požiūriu: variantų ir vietų vaizdiniai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

ALIŪKAITĖ, Daiva, MIKULĖNIENĖ, Danguolė, ČEPAITIENĖ, Agnė, BRAZAITIENĖ, Laura. 2020. *Lietuvių kalbos variantai: tyrėjo ir paprastojo kalbos bendruomenės nario perspektyvos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

- BAKER, Colin. 1992. *Attitudes and Language*. Multilingual Matters Ltd.
- DEUTSCHMANN, Mats, STEINVAL, Anders. 2020. Combatting Linguistic Stereotyping and Prejudice by Evoking Stereotypes. *Open Linguistics* 6(1), 651–671 <https://doi.org/10.1515/opli-2020-0036>
- DRAGOJEVIC, Marco. 2017. Language Attitudes. *Oxford Research Encyclopedias* <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.437>.
- GARDNER, Robert C. 1985. *Social Psychology and Second Language Learning: The Role of Attitudes and Motivation*. London: Edward Arnold Ltd.
- GARETT, Peter. 2010. *Attitudes to Language*. Cambridge University Press.
- GARETT, Peter, COUPLAND, Nikolas, WILLIAMS, Angie. 2006. *Investigating Language Attitudes: Social Meanings of Dialect, Ethnicity and Performance*. Cardiff: University of Wales Press.
- JOSEPH, John E. 2010. Identity. In: Carmen Llamas, Dominic Watt, eds. *Language and Identities*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 9–17.
- KÖLHI, Jaakko. 2012. Language and Identity in Montenegro: A Study among University Students. *Slavica Helsiנגiensia* 41: 79–106.
- LAŠINSKAITĖ, Austėja A., KISIELIŪTĖ, Gabija, JANKAUSKAITĖ, Karolina, VAICEKAUSKAITĖ, Loreta. 2015. *Ar aš rašau prasčiau už savo tėvus? Projekto Mokslo pieva ataskaita*. Vilnius.
- McKENZIE, Robert M. 2010. *The Social Psychology of English as a Global Language: Attitudes, Awareness and Identity in the Japanese Context*. Springer.
- MILIŪNAITĖ, Rita. 2013. Raštingumo problema interneto bendruomenės ir mokytojų akimis. *Kalbos kultūra* 86, 192–211.
- MILIŪNAITĖ, Rita. 2014. Mokytojai apie informacinių technologijų poveikį mokinių raštingumui. *Bendrinė kalba* 87, 1–16.
- NEVINSKAITĖ, Laima. 2010. Trumpųjų žinučių rašybos bruožai. *Kalbos kultūra* 83, 275–296.
- OPPENHEIM, Abraham N. 2001. *Questionnaire Design, Interviewing and Attitude Measurement*. London and New York: Continuum.
- PODERIENĖ, Nida, TAMULIONIENĖ, Aurelija. 2020. *Įveikti atskirtį: grįžusių iš užsienio vaikų kalbinė integracija*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.

PODERIENĖ, Nida, VAIČIAKAUSKIENĖ, Sonata. 2019(a). Lietuvių kalbos prestižas: mokinių nuostatos dėl lietuvių kalbos švietimo politikos kontekste. *Lituanistica* 65, 3(117), 199–219.

PODERIENĖ, Nida, VAIČIAKAUSKIENĖ, Sonata. 2019(b). Etnolingvistinis gyvybingumas mokinių santykio su kalba aspektais. *Lituanistica* 65, 4(118), 302–317.

RAMONIENĖ, Meilutė. 2013. Tarmės socialinė vertė: Lietuvos miestų jaunimo kalbinės nuostatos. *Taikomoji kalbotyra* 2013(2) <https://www.taikomojikalbotyra.lt>

RAMONIENĖ, Meilutė (moksl. red.). 2022. *Sociolingvistinė Lietuvos panorama. Gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

SCHMIDT, Ulrike. 2008. *Language Loss and the Ethnic Identity of Minorities*. European Centre for Minority Issues Issue Brief #18 November 2008.

TOMASELLO, Michael. 2005. *Constructing a Language: A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. Harvard University Press.

URBONAITĖ, Daina. 2019. Kaip apie lietuvių kalbą kalba lietuvių kalbos vadovėliai gimnazistams. *Taikomoji kalbotyra* 12, 182–225 <https://www.taikomojikalbotyra.lt>

URBONAITĖ, Daina, VAICEKAUSKIENĖ, Loreta. 2019. Gimtoji kalba mokykloje: Vakarų Europos švietimo paradigmų istorija su šiandieninės Lietuvos prieskoniu. *Archivum Lithuanicum* 21, 233–254.

UTKA, Andrius. 2009. *Dažninis rašytinės lietuvių kalbos žodynas 1 milijono žodžių morfologiškai anotuoto tekstyno pagrindu*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

VAICEKAUSKIENĖ, Loreta. 2013. *Jaunimo raštingumas mažėja? Nedarykime stabo iš lietuvių kalbos*. www.delfi.lt, balandžio 17 d. <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/lvaicekauskiene-jaunimo-rastingumas-mazeja-nedarykime-stabo-is-lietuviu-kalbos.d?id=61155115> .

VAICEKAUSKIENĖ, Loreta. 2020. Maintaining Power Through Language Correction: A Case of L1 Education in Post-Soviet Lithuania. In: Don Chapman, Jacob D. Rawlins, eds., *Language Prescription: Values, Ideologies and Identity*. Multilingual Matters, 145–170.

VASILIAUSKAS, Saulius. 2013. Ar mokytojai patenkinti savo mokinių raštingumu? *Gimtasis žodis* 1, 27–31.

VILKIENĖ, Loreta, VILKAITĖ-LOZDIENĖ, Laura, BRUŽAITĖ-LISECKIENĖ, Justina. 2019. *Lietuvių kalba Vilniaus lietuviškose, lenkiškose ir rusiškose gimnazijose: mokėjimo kokybė, kalbinės nuostatos ir motyvacija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Loreta Vilkienė

Vilniaus universitetas

Filologijos fakultetas

Lituanistinių studijų katedra

Universiteto g. 5

LT-01513 Vilnius

loreta.vilkiene@flf.vu.lt